MALİYE HESAP UZMANLARI VAKFI YAYINLARI
YAYIN NO: 2

TAM ÜYELİK VE GÜMRÜK BİRLİĞİ SÜRECİNDE TÜRKİYE-AVRUPA BİRLİĞİ İLİŞKİLERİNDE SORUNLAR

Bayazıt BALCI
AT ve Dış İlişkiler Dairesi Başkanı

Serdar KOYUTÜRK
Gelirler Genel Müdürlüğü Daire Başkanı

Kazım YILMAZ
Hesap Uzmanı

MALİYE HESAP UZMANLARI VAKFI YAYINLARI
YAYIN NO: 2

TAM ÜYELİK VE GÜMRÜK BİRLİĞİ SÜRECİNDE TÜRKİYE - AVRUPA BİRLİĞİ İLİŞKİLERİNDE SORUNLAR

Bayazıt BALCI
AT ve Dış İlişkiler Dairesi Başkanı

Serdar KOYUTÜRK
Gelirler Genel Müdürlüğü Daire Başkanı

Kazım YILMAZ
Hesap Uzmanı

Ekim 1994

Maliye Hesap Uzmanları Vakfı üyelerince mali ve ekonomik alanlarda yapılmış olan çalışmalar araştırma ve incelemeler adı altında bastırılmaktadır. Bu kitapçıklardan ikincisi Vakfımız üyeleri Sn. Bayazıt BALCI, Serdar KOYUTÜRK ve Kazım YILMAZ tarafından yapılmış bir çalışmayı içermektedir. Yapılan çalışmanın Gümrük Birliği sürecinde Türkiye ile Avrupa Birliği İlişkilerini içermesi, önümüzdeki günlerde gündemde olan ve halen güncelliğini koruyan Gümrük Birliği tartışmaları açısından önemli olduğu kanısındayız.

Vakıf olarak mali ve ekonomik konularda üyelerimizin görüş ve çalışmalarını kamuoyuna, ilgili kişi ve kuruluşlara duyurmanın bir görev olduğuna olan inancımız, kamuoyunun doğru bilgilendirilmesinin ve doğrulara dayalı seçenekleri tartışabilmesinin yararına olan inancımızla pekişmektedir. Üyelerimizin mevcut bilgi ve tecrübe birikimini bu yolla tüm kamuoyuna açmanın mutluluğunu taşıyoruz.

Hemen belirtmek isteriz ki, bu yayınlarda yer alan görüş ve öneriler tüzel kişilik olarak vakfımızın görüşünü değil çalışmayı yapan üyelerimizin kişisel görüşlerini yansıtmaktadır. Kanımızca doğal ve yararlı olan da budur. Böylece gerçek uzmanı olan kişilerce ortaya konmuş çeşitli görüş ve öneriler tartışılarak sağlıklı, tutarlı, uygulanabilir sonuçlara ulaşılabilecektir.

Biz bu çalışmalarımız ile üstümüze düşen görevi bir ölçüde yapabildiğimiz inancındayız.

Saygılarımızla

MALİYE HESAP UZMANLARI
VAKFI

TAM ÜYELİK VE GÜMRÜK BİRLİĞİ SÜRECİNDE TÜRKİYE - AVRUPA BİRLİĞİ İLİŞKİLERİNDE SORUNLAR

İÇİNDEKİLER

I. AVRUPA BİRLİĞİ HAKKINDA GENEL BİLGİ 5

II. TÜRKİYE - AVRUPA BİRLİĞİ İLİŞKİLERİNDE YASAL TEMEL 7

1) ANKARA ANLAŞMASI

2) KATMA PROTOKOL

III. TÜRKİYE - AVRUPA BİRLİĞİ İLİŞKİLERİNDE SORUNLAR 8

IV. GATT URUGUAY ROUND MÜZAKERELERİ VE TÜRKİYE AVRUPA BİRLİĞİ İLİŞKİLERİNE ETKİLERİ 15

1) GATT'IN XXIV. MADDESİNDE YAPILAN DEĞİŞİKLİKLER

2) URUGUAY ROUND SONUNDA TÜRKİYE VE AVRUPA BİRLİĞİNİN ORTAYA ÇIKAN YENİ YÜKÜMLÜLÜKLERİNİN MUHTEMEL ETKİLERİ

V. SONUÇ 19

I) AVRUPA BİRLİĞİ HAKKINDA GENEL BİLGİ *

II. Dünya savaşının yıkımı ardından Avrupa'nın ekonomik, ticari, sosyal ve politik alanlarda bütünleşmesi çabaları başlamıştır. Bu çerçevede 1951 yılında kurulan Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu'nu, 1957 yılında imzalanan Roma Anlaşması ile Avrupa Ekonomik Topluluğu ve Avrupa Atom Enerjisi-Topluluğu izlemiştir.

Avrupa'nın bütünleşmesinde öncelik ekonomik bütünleşmeye verilmiştir. Ekonomik bütünleşmenin ölçütü olarak dört özgürlük belirlenmiştir. Bunlar malların, hizmetlerin, kişilerin ve sermayenin serbest dolaşımının sağlanmasıdır. Ekonomik bütünleşmeye gidecek ilk adım olarak da gümrük birliği öngörülmüştür.

Gümrük birliği uluslararası ekonomik bütünleşme biçimlerinin günümüzde en çok karşılaşılanlarından biridir. Bir diğer çok sözü edilen uluslararası ekonomik bütünleşme biçimi de " serbest ticaret bölgesidir".

Gerek gümrük birliği ve gerekse serbest ticaret bölgesi tanımlarını GATT'ın XXIV. maddesinde bulmaktayız. Uluslararası ticaretin ortak kurallarının yaratılması, rekabeti bozan ticari engellerin azaltılması amacıyla oluşturulan GATT'ın konumuzla ilgili iki temel ilkesi vardır. Bunlardan birincisi "En Çok Kayrılan Ülke" (Most Favoured Nation) ilkesidir. Kısaca uluslararası ticarette bir ülkenin bir başka ülkeye tanıyacağı bir avantajı tüm diğer ülkelere de tanıması anlamına gelen bu ilkenin yanında ikinci önemli ilke 'Ulusal Muamele" (National Treatment) ilkesidir. Bu ilke ile amaçlanan da ithal mallarının yerli mallarla aynı muameleye tabi tutulması, yerli mallar lehine bir ayrımcılığın uygulanmamasıdır.

Dolayısıyla GATT'ın XXIV. maddesinin En Çok Kayrılan Ülke ilkesinin istisnaları olarak gümrük birliği ve serbest ticaret bölgelerine ilişkin kuralların konulması amacıyla hazırlandığı anlaşılmaktadır. Gerçekten de gerek gümrük birliği ve gerekse serbest ticaret bölgesi oluşturan ülkeler birbirlerine tanıdıkları tavizleri üçüncü ülkelere tanımadıkları için En Çok Kayrılan Ülke ilkesini çiğnemektedirler. Bu nedenledir ki sözkonusu maddede her iki ekonomik bütünleşme biçimi de uluslararası ticareti mümkün olduğunca olumsuz etkilememek üzere sıkı kurallara bağlanmıştır.

GATT'ın XXIV. maddesinin 8. fıkrasında gümrük birliği, birliğe dahil ülkelerin birbirleriyle yaptıkları ticaretin büyük bölümüne veya en azından sözkonusu ülkeler menşeli ürünlerin ticaretinin büyük bölümüne uygulanan vergi ve diğer ticareti kısıtlayıcı tedbirleri kaldırması ve birlik dışındaki ülkelere uygulayacakları vergi ve diğer ticari düzenlemelerin ortak olması şeklinde tanımlanmaktadır.

Aynı fıkranın (b) bendinde serbest ticaret bölgesi, ülkelerin aralarındaki ticaretin büyük bir bölümüne yalnızca sözkonusu ülkeler menşeli ürünler için olmak üzere uyguladıkları vergi ve ticareti kısıtlayıcı diğer düzenlemelerin kaldırılması olarak tanımlanmıştır.

Çalışmamızda "Avrupa Birliği" ve "Topluluk" ifadeleri aynı anlamda kullanılmıştır.

Bu durumda gümrük birliği ile serbest ticaret bölgesi arasındaki başlıca farklılıklar şunlardır:

1) Gümrük birliği, birliğe dahil ülkelerin üçüncü ülkelere karşı ortak bir dış ticaret politikası ve gümrük tarifesi uygulamasını gerektirirken; serbest ticaret bölgesinde ülkeler kendi ticaret politikaları ve tarifelerini sürdürmektedirler.

2) Serbest ticaret bölgesi yalnızca bu anlaşmaya taraf ülkeler menşeli ürünlerin ticareti ile sınırlıyken gümrük birliği (üçüncü ülkelere karşı ortak ticaret politikası ve ortak tarife uygulandığı için) yalnızca birliğe dahil ülkeler menşeli ürünlerin ticareti ile sınırlı olmayabilir.

Avrupa Topluluğu ekonomik bütünleşme için ilk adım olarak öngördüğü gümrük birliğini 1968 yılında, o tarihte üye 6 ülke arasında tamamlamıştır.

Gerek üye sayısının giderek 6 dan 12'ye çıkması ve gerekse 1970'li yıllardaki iki petrol şoku ve girilen ekonomik durgunluk Topluluğun ekonomik bütüleşme sürecinde 1985 yılına kadar fazla bir ilerleme sağlamasına izin vermemiştir. Ancak yalnızca gümrük birliği ile ekonomik bütünleşmenin önündeki engellerin kaldırılmasının mümkün olmadığı görülmüştür. Bunun üzerine başlatılan çalışmalar sonucunda 1986 yılında "Tek Senet" imzalanarak Tek Avrupa Pazarı hedefi konulmuştur.

Buna göre Avrupa Birliği Avrupa Parlementosu başta olmak üzere ortak organların yetkilerini artırırken; bir yandan da ekonomik bütünleşmenin ölçütü olan malların, hizmetlerin, kişilerin ve sermayenin serbest dolaşımını engelleyen tarife dışı engeller (fiziki engeller, teknik ve idari engeller, mali engeller) kaldırılarak, Topluluk içi işlemlerde gümrük işlemlerine son verilmesi yoluyla Tek Pazara 1993 yılı başında ulaşılması öngörülmüştür.

Avrupa Birliği üyeleri arasındaki gümrük işlemlerini tümüyle ortadan kaldırmak üzere 280 adet yasal düzenleme yapılmıştır. Kara ve hava ulaştırmasından, bankacılık ve sigortacılığa, kamu ihalelerine kadar ulusal pazarlar üye ülkelere açılmıştır.

Topluluk üyelerinin 1992 yılında imzaladığı Maastricht Anlaşması ile de bütünleşme, dış politikayı da içine alarak, ekonomik bütünleşmenin tek paranın kullanılmasıyla tamamlanmasını içeren ekonomik ve parasal birlik aşamasına ulaşmıştır. Bundan böyle Topluluk, Avrupa Birliği olarak adlandırmaya başlanmıştır.

Tam ekonomik ve parasal birliğe üç aşamada geçiş öngörülmüştür. Üçüncü ve nihai aşama en geç 1999 yılında başlayacaktır. 1990 Haziranında başlayan birinci aşamada Topluluk üyeleri sermaye hareketleri üzerindeki kontrolleri kaldıracaklar; 1994-1997 arasındaki ikinci dönemde (1999'a kadar uzatılabilecek) ülkelerin ekonomik düzeyleri arasındaki farklılıklar giderilecektir. 1997 yılı başında üye ülkelerin çoğunluğu hazırsa üçüncü aşamaya geçeceklerdir. Hazır değillerse 1 Ocak 1999 tarihinde hangi ülkeler hazırsa bu ülkelerle üçüncü aşamaya geçilerek Avrupa Merkez Bankası oluşturulacaktır.

Ülkelerin üçüncü aşamaya hazır olup olmadığının beş ölçütü bulunmaktadır. Bunlar, düşük enflasyon oranı, düşük uzun dönem kredi faizleri , bütçe açığının GSYİH'nın %3'ünü, kamu borçlarının ise GSYİH'nın %60'ını aşma-

ması ile iki yıl süreyle Topluluk Döviz Kuru Mekanizmasının içinde istikrarlı bir şekilde yer almaktır.

Topluluğun tek pazar aşamasına ulaşması üzerine EFTA ülkeleri pazar paylarını kaybetme korkusuyla Avrupa Birliğiyle Avrupa Ekonomik Alanı Anlaşmasını yapmışlardır. Böylece Avrupa Birliği ile ticaretini bir serbest ticaret bölgesi çerçevesinde sürdürmeye yönelmişlerdir. EFTA ülkelerinden Avusturya, Norveç, İsveç ve Finlandiya Avrupa Birliğine üye olmak üzere başvurmuşlardır. Bu ülkelerin talepleri Avrupa Parlementosunca da büyük bir oy çokluğu ile onaylanmıştır. Bu aşamada, başvuruda bulunan ülkelerin üyelikleri ile ilgili olarak kendi ülkelerinde tamamlamaları gereken yasal prosedürü işletmeleri gerekmektedir.

II) TÜRKİYE - AVRUPA BİRLİĞİ İLİŞKİLERİNDE YASAL TEMEL

Türkiye ile Avrupa Birliği ilişkilerini belirleyen, tarafların yükümlülük ve haklarını düzenleyen iki temel Anlaşma bulunmaktadır. Bunlardan birincisi Ankara Anlaşması, diğeri de Katma Protokoldür. Ankara Anlaşması 12 Eylül 1963 tarihinde imzalanmış ve 1 Aralık 1964 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Katma Protokol ise 23 Aralık 1970 tarihinde imzalanarak 10 Ocak 1973 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

1- ANKARA ANLAŞMASI

Ankara Anlaşması Toplulukla Türkiye arasında bir "ortaklık" kurmuştur. Bu anlaşma ile Türk ekonomisinin gelişmesini hızlandırmak ve taraflar arasındaki ticari ve ekonomik ilişkileri geliştirmek üzere hazırlık, geçiş ve nihai olmak üzere üç aşamada bir gümrük birliğine gidilmesi hususu hükme bağlanmıştır.

Geçiş döneminde,

a) Türkiye ile Topluluk arasında tedrici olarak bir gümrük birliğine gidilecek;

b) Ortaklığın işleyebilmesi ve bunun getirdiği ortak düzenlemelerin yapılabilmesi için Türkiye ile Topluluğun ekonomik politikaları uyumlaştırılacaktır.

Gümrük birliği gerçekleştikten sonra, nihai aşamada bu birliğin gerektirdiği ekonomik politikalarda koordinasyon sağlanacaktır.

Ankara Anlaşması, gümrük birliğinin kapsamını da çizmiştir. Buna göre gümrük birliği tüm mal ticaretini kapsayacaktır. Ancak tarım ve tarım ürünleri ticaretinde Topluluğun ayrı bir Ortak Tarım Politikası uygulaması nedeniyle, bu Ortak Tarım Politikası gözönüne alınacaktır.

Ankara Anlaşmasına göre gümrük birliğinin gerekleri şunlardır:

a) Toplulukla Türkiye arasında ithalat ve ihracattaki gümrük vergileri ve eş etkili vergiler ile Anlaşmanın amaçlarına aykırı olarak ulusal ürünleri korumak üzere uygulanan miktar kısıtlamaları ve eş etkili önlemler kaldırılacaktır.

b) Üçüncü ülkelere uygulanmak üzere, Türkiye Topluluk Ortak Gümrük Tarifesini kabul ederek Topluluğun dış ticarete ilişkin diğer kurallarına paralel düzenlemeler yapacaktır.

2) KATMA PROTOKOL

Ankara Anlaşmasında gümrük birliği için öngörülen üç aşamadan, 22 yıl sürecek olan geçiş aşaması ile ilgili uygulamalar Katma Protokolle düzenlenmiştir.

Protokol ekonomik bütünleşme için öngörülen dört temel özgürlüğün (malların, hizmetlerin, kişilerin, sermayenin serbest dolaşımı) gerçekleşmesini amaçlayan hükümler içermektedir.

Protokolun 2. ve 3. maddelerinde, tarafların birbirlerine tanıdıkları tercihli muameleden yararlanacak mallarla ilgili düzenlemeler yer almaktadır. Üçüncü ülke menşeli ürünlerin tercihli muameleden yararlanabilmesi, yani serbest dolaşım durumunda bulunabilmesi koşulları da bu maddelerde belirtilmiştir.

Protokol tarafların bundan böyle birbirlerine karşı yeni gümrük vergileri getirmeyeceğini, olanların da tedrici olarak kaldırılacağını; protokolun yürürlüğe girmesi ile Topluluğun Türkiye'den yaptığı ithalatta uyguladığı gümrük vergileri ve eş etkili vergileri kaldıracağını hükme bağlamıştır.

Türkiye, Topluluğa karşı uyguladığı gümrük vergilerini bir takvim çerçevesinde genelde 12 yılda, hassas ürünlerde ise 22 yılda giderek indirip sıfırlayacaktır.

Taraflar Protokolün yürürlüğe girmesinden itibaren dört yıl içinde kendi ihracatlarına uyguladıkları gümrük vergisi ve eş etkili vergileri kaldıracaklardır.

Taraflar bütçeleri içinde önemli bir gelir unsuru olarak yer alan gümrük vergilerini (bu vergiler, fiskal nitelikli gümrük vergileri olarak ifade edilmektedir) de indirime tabi tutacaklardır. Ancak Türkiye bu tür vergileri dahili bir vergiye çevirebilecektir. Bu vergiler istenirse indirime tabi tutulmayacak, ancak geçiş dönemi sonunda bir defada kaldırılacaklardır.

Türkiye Topluluğun üçüncü ülkelere uyguladığı Ortak Gümrük Tarifesini geçiş dönemi sonunda uygulayabilmek üzere, belirlenen takvim çerçevesinde bir uyumu gerçekleştirecektir. Uyum da indirim gibi 12 ve 22 yıllık süreler içinde gerçekleştirilecektir.

Protokol taraflar arasında ithalatta ve ihracatta kota v.b. miktar kısıtlamalarını yasaklamaktadır. Protokol ayrıca ekonomik politikaların yakınlaştırılmasına yönelik hükümler içermektedir.

III) TÜRKİYE - AVRUPA BİRLİĞİ İLİŞKİLERİNDE SORUNLAR

Avrupa Birliği ile Türkiye'nin bugünkü ilişkilerinin, tarafların 1963 ve 1970 yıllarında imzaladığı, yukarıda belirttiğimiz Ankara Anlaşması ve Katma Protokol çerçevesinde yürütülmesi, o tarihlerden bu yana ortaya çıkan

yeni gelişmeler nedeniyle pek çok güçlüğe yol açmaktadır.

Öncelikle genel olarak dünyanın, özel olarak da Avrupa Birliğinin ekonomik ve siyasal yapısında önemli gelişme ve değişiklikler olmuş, Topluluk daha üst bütünleşme biçimlerine yönelmiştir. Bu arada Türkiye'nin de ekonomisi oldukça önemli yapısal bir değişimden geçerek hızla dışa açılmıştır.

Topluluk 1973 yılında İngiltere, İrlanda ve Danimarka'yı, 1981 yılında Yunanistan'ı; 1986 yılında da İspanya ve Portekiz'i bünyesine alarak 6 üyeden 12 üyeye ulaşmıştır. EFTA ülkelerinden Avusturya, Finlandiya, Norveç ve İsveç'in de bu yıl katılmalarıyla üye sayısının 16'ya çıkması beklenmektedir. Halen üyelik başvurusunda bulunmuş olan ülkelerle, dağılan eski doğu bloku ülkelerinden bir bölümünün de üyeliğe alınmasıyla üye sayısının 30'u bulacağı düşünülmektedir. Ancak bu ülkelerin Türkiye de dahil çok büyük bölümünün ancak 2000'li yıllarda üyeliğe alınmalarının sözkonusu olabileceği Topluluk yetkililerince dile getirilmektedir. Hatta bugünlerde Almanya'da ortaya atılan bir öneri ile Topluluğun kurucu üyelerinden İtalya'yı da dışarıda bırakarak kalan beş kurucu ülkenin (Almanya, Fransa, Belçika, Lüksemburg, Hollanda) bir çekirdek oluşturarak daha üst bir entegrasyona geçmesi tartışılmaktadır.

Çalışmamızın Avrupa Birliği hakkında genel bilgi verilen I. Bölümünde, özellikle 1985 yılından sonra Avrupa Birliğinin bütünleşme konusunda nasıl hızlı bir gelişme içinde olduğu belirtilmektedir.

Gerçekten de Avrupa Birliği gümrük birliğinde ifadesini bulan oluşma aşamasından çıkarak her alanda tam bütünleşmeye yönelmiştir. Hatta 1999 yılında bütünleşmeye, o tarihe kadar ayak uyduramayan üye ülkeler yeni gelişmelerin dışında kalacaklardır.

Türkiye Topluluğun Yunanistan'ı da tam üyeliğe kabul ettiği 1980'li yılların başlarında bu başvuruda bulunmayarak bu konuda önemli bir fırsatı kaçırmış, Topluluğun üye kabulü konusunda oldukça gevşek olduğu, örneğin gümrük birliğini tam üyelik sonrasına bıraktığı bir dönemden yararlanamamıştır. Bunda Türkiye'nin o günlerde içinde bulunduğu ekonomik ve politik durumun da rolü olmuştur. Bunun yerine Topluluğun nicel gelişiminin tamamlandığı artık kendi içine döndüğü, iç bütünleşmenin, özellikle de yeni üyeler nedeniyle yarattığı güçlüklere eğildiği sonraki döneme rastlayan 1987 yılında yaptığımız tam üyelik başvurusunun sonuçlandırılması bazı ekonomik, politik ve sosyal koşulların yerine getirilmesine bağlanmıştır. I. Bölümde de belirttiğimiz üzere 1999 yılına kadar üye ülkeler arasındaki ekonomik düzey farklılıklarının giderilmesi çalışmalarının başlatıldığı da gözönüne alınırsa Türkiye gibi Avrupa Birliğinin genel ekonomik düzeyinin altında kalan bir ülkenin Topluluğa bu ekonomik düzey farkını kapatmadıkça tam üye olamayacağı anlaşılmaktadır. Avrupa Birliği artık kendi ekonomik düzeyi ile uyum sağlayabilecek duruma gelen ülkeleri üye olarak kabul edecektir. Ekonomik bütünleşmenin yanında, politik ve sosyal bütünleşmeyi gerçekleştirmek üzere adımlar atmakta olan Avrupa Birliği sosyal ve politik konularda da aday ülkelerden yüksek standart istemektedir.

Bütün bu gelişmelere karşın Türkiye ile Avrupa Birliği arasındaki ilişki

gümrük birliğinin 1995 yılında sağlanması yükümlülüğü ile sınırlı kalmıştır. Üstelik, 1978 yılından itibaren Türkiye, ekonomik güçlüklerini gerekçe göstererek gümrük vergilerindeki uyum ve indirim takvimine bağlı olarak ortaya çıkan yükümlülüklerini yerine getirmeyi 1985 yılına kadar durdurmuştur. Oysa Topluluğun kendi yükümlülüklerini 1973 yılından itibaren yerine getirmiş olması, daha sonraları başta tekstil olmak üzere bazı konularda Topluluğun Anlaşmalara aykırı olarak ithalatını kısıtlayıcı önlemleri uygulamaya koymasına fırsat vermiş; Anlaşmaların öngördüğü danışma mekanizmalarının çalıştırılması yoluna gidilmeksizin anti-damping önlemlerine başvurulmasına sıkça raslanmaya başlanmıştır.

Yukarıda belirtildiği üzere 1973 yılından itibaren Türkiye'nin bu dönemde karşılaşılan iki petrol şokundan sonra ortaya çıkan ve çözümü için yapısal değişiklikler gereken ekonomik ve politik sorunları Toplulukla ilişkilerin geliştirilmesini ve hem devlet, hem de özel sektör açısından gümrük birliği sürecinde Türkiye'nin izlemesi gerekecek sürekli, bütünsel stratejilerin belirlenerek uygulamaya konulmasını engellemiştir. İndirim ve uyum takviminin on yıl süreyle uygulanamaması 1989'dan sonra hızlandırılmış bir uygulamayı zorunlu kılmış, dolayısıyla da yükümlülüklerin daha çok son döneme yığılmasıyla sonuçlanmıştır. Özellikle Avrupa Birliğinin bugünkü tarife ortalaması % 6.8 civarında iken bugüne kadar yapılan indirim ve uyumlara karşın Türkiye'nin ortalama tarifesinin halen % 22 civarında olması; * buna karşılık önümüzde bir yıl kadar bir sürenin bulunması, Gümrük birliğine gidildiğinde gümrük vergisi hasılatının gümrük birliğinin bir geliri haline geleceği ve idari giderlere karşılık olacak % 10'luk bölümün dışındaki % 90'lık kısmın ortak bütçeye verilmesi yükümlülüğünün yaratacağı yükün de gözönüne alınması gerekir.

Topluluğun gümrük birliği konusundaki yükümlülüklerini genel olarak 1973 yılında yerine getirmiş olması nedeniyle, gümrük birliğine geçildiğinde Türkiye'nin Avrupa Birliğine ihracat olanaklarında herhangi bir göze çarpıcı artış beklenmemelidir. İthal girdi kullanarak üretim yapan firmaların gümrük vergilerinin kalkması ve azalması nedeniyle rekabet olanaklarının artması da ara malı ve sermaye malı ithalatı zaten genellikle teşvikli olarak vergiden muaf yapıldığı için beklenmemelidir.

Türkiye'nin Avrupa Birliği ile ilişkisinin tam üyelik yerine gümrük birliği ile sınırlı olmasının Türkiye açısından yaratacağı bir dezavantaj da KDV uygulamasından doğmaktadır. Yukarıda ayrıntılı olarak anlatıldığı üzere, tek pazar aşamasından ekonomik ve parasal birliğe geçmekte olan Avrupa Birliği, tek pazar çerçevesinde üyeleri arasında gümrükte yapılmakta olan işlemleri tümüyle kaldırmıştır. Yani üyeler arası ticarette, ithalatta KDV uygulaması ve ihracatta KDV iadesi sistemine son verilmiştir.

Bu çerçevede Avrupa Birliği, önce pratik bir çözüm olarak 01.01.1993 tarihinde yürürlüğe girmek üzere geçici KDV rejimini yürürlüğe koymuştur. 01.01.1997 tarihinden itibaren de kesin KDV rejimine geçilmesi öngörülmüştür.

** Ortalama tarife % 22 olarak görünmekte ise de bu oranın hesaplanmasında uygulamada çoğu kez teşvikli olarak vergiden muaf ithal edilen ve toplam ithalatımız içinde önemli bir payı bulunan ara malı ve sermaye malı ithalatı gözönüne alınmamıştır. Bu hususta sağlıklı bir sonuca varılabilmesi için sözkonusu muaf ithalatın toplam ithalat içindeki payının bulunarak ağırlıklı ortalama tarifenin hesaplanması gerekmektedir. Böyle bir hesaplama için ayrı bir çalışma yapılması gerekir.*

Öte yandan üye ülkelerdeki tüketiciler, Topluluğun her ülkesinde yapmış oldukları alışverişler dolayısıyla, sınırlardan geçişlerde ne bir vergilendirmeye ne de bir kontrole tabi olmaksızın özel tüketimlerine ilişkin malları serbestçe götürebilmektedir.

Çok özet olarak; geçici rejimde, çok sayıda işletme arasında yapılan sınır ötesi alışverişler varış üye ülkesindeki alıcı nezdinde, kesin rejimde ise, satışlar, kaynak üye ülkedeki satıcı nezdinde vergilendirilecektir.

Avrupa Birliği ile gümrük birliğine gidecek olan Türkiye tam üye olmadığı için gümrükte eskiden olduğu gibi KDV ile ilgili uygulamaları sürdürecektir. Bu da Türk ihracatçı ve ithalatçıları için Avrupa Birliğine üye ülkeler arasında ticaret yapanlara göre ek külfete yol açacağından rekabeti Türkiye aleyhine olumsuz bir şekilde etkileyecektir. Bu olumsuzluğun ortadan kaldırılabilmesi için Türkiye'nin de bir an önce gerekli hazırlıkları yaparak Avrupa Birliğinin uygulamakta olduğu bu rejime uyumunun sağlanması konusunda karşılıklı görüşmelere başlanması gerekir.

Türkiye'nin Avrupa Birliği tarafından kendisine tanınan tavizli muamele nedeniyle elde ettiği avantajların da giderek azaldığı görülmektedir. Öncelikle ekonomik anlamda Türkiye'nin rakibi durumunda bulunanan İspanya, Portekiz ve Yunanistan'ın Topluluğa üye olarak kabulü ile Türkiye'nin Topluluktaki rekabet üstünlüğü ağır darbe yemiştir. Türkiye'nin ihracat potansiyelinin yüksek olduğu kuru üzüm, incir başta olmak üzere tarımsal ürünlerde rakip ülkeler Topluluğun son derece korumacı nitelikteki Ortak Tarım Politikası araçlarından yararlanarak Türkiye'nin rekabet avantajını ortadan kaldırmışlardır. Özellikle, Topluluğa tarım ürünleri ihracında belirlenen "eşik fiyatı" da denilen asgari ihraç fiyatlarının yüksek belirlenmesi daha düşük fiyatlarla Topluluk pazarına girme olanağımızı, başta Yunanistan olmak üzere diğer rakip güney ülkeleri lehine kaybetmemizle sonuçlanmıştır.

İlk kez İngiltere'nin Topluluğa katılmasıyla İngiliz Uluslar Topluluğu üyesi ülkelerle Topluluğun yaptığı Tercihli Ticaret Anlaşmaları, Akdeniz ülkelerine, Kuzey Afrika Ülkelerine ve Doğu Blokunun çöküşünden sonra Orta ve Doğu Avrupa ülkelerine de yaygınlaşmıştır. Bunun sonucunda, Avrupa Birliğinin Türkiye'ye sağladığı tercih marjları erozyona uğramış Avrupa Birliği üyesi olmayan bir çok ülke, pek çok üründe Türkiye'den daha büyük tavizler elde etmişlerdir.

Türkiye gümrük vergisi indirim ve uyumuna 1971 yılında geçerli olan 474 sayılı Kanunda yer alan kanuni hadleri esas almaktadır. Oysa fiilen uygulanan oranlar Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığınca hazırlanan İthalat Rejimi Kararları ile belirlenmektedir ve bu oranların çoğu kez kanuni hadlerin çok altında olması şimdiye kadar indirim ve uyum takviminin öngördüğü, Topluluğa üçüncü ülkelere karşı bir tercih marjı oluşturulmasına olanak vermiyordu. Avrupa Birliği tarafından sık sık şikayet konusu edilen bu uygulama 1993 yılında Tek Vergi (Gümrük Vergisi ile Toplu Konut Fonu) sistemine geçilmesi ile birlikte Avrupa Birliği lehine bir tercih marjı oluşturulması ile son bulmuştur. 1994 İthalat Rejimi Kararı ile tercih marjı arttırılmıştır. Bugün Toplu Konut Fonu dahil genel koruma oranı Avrupa Birliğine karşı % 19,

üçüncü ülkeler için ise % 22'dir. Ancak tercih marjının giderek artması, üçüncü ülkelere uyguladığımız vergi oranlarının Avrupa Birliğininkinden çok yüksek olması nedeniyle, bu ülkelerden yapılan ithalatın Avrupa Birliği üzerinden geçmesi suretiyle bir "trafik sapması" olasılığını giderek arttırmaktadır.

Bütün bunlara ek olarak Topluluğa Türkiye'yi almamak üzere her türlü çabayı gösteren Yunanistan, giderek Türkiye ile arasındaki Kıbrıs gibi ikili sorunlarda da Türkiye'yi Toplulukla karşı karşıya getirmeye yönelmiş; Topluluğun Türkiye'ye karşı Ankara Anlaşması ve Katma Protokol çerçevesinde Mali Protokollerle yapması gereken mali yardımları da veto yoluyla bloke etmiştir. Topluluğun diğer üyeleri de çoğu kez Yunanistan'ı Türkiye'ye karşı bir bahane olarak kullanmaya yönelmiştir.

Sonuçta şimdiye kadar Topluluğa üye olan tüm ülkeler, gümrük birliğini üyeliklerinden sonra gerçekleştirmek yoluyla, Topluluk bütçesinden gümrük birliği süreci içinde önemli tutarlarda yardım alma olanağı bulurken, ilk kez Türkiye üyelik söz konusu olmaksızın Toplulukla gümrük birliğini gerçekleştirmek, dolayısıyla da Topluluk bütçesinden herhangi bir yardım görmeksizin tüm mali yükleri de üstlenmek zorunda kalmıştır.

Üyelik gerçekleşmeksizin yapılacak gümrük birliğinin uygulamada da ciddi sorunlar yaratmaya aday olduğu görülmektedir. Özellikle, gümrük birliğinin statik bir nokta olmadığı, yalnızca gümrük vergileri ve miktar kısıtlamalarının kaldırılmasıyla sınırlı olmadığı da gözönüne alındığında, Türkiye'nin Avrupa Birliğinin ekonomi politikalarına uyum sağlaması gerekecek ancak bu politikaları tek taraflı olarak kabul etmek durumunda kalırken karar alma sürecine katılamayacaktır. Bu kararların ekonomik yükünü de tek başına üstlenmek durumunda kalacak olan Türkiye için, sözkonusu durumun Anayasal açıdan da sorun yaratması muhtemeldir.

Ayrıca Avrupa Birliğine tam üye olunmaması nedeniyle Topluluğun üçüncü ülkelerle yaptığı ve yapacağı pek çok ticari anlaşmada Türkiye'nin yer alması mümkün olmayacaktır. Avrupa Birliğinin bu anlaşmalarda Türkiye'yi temsil etmesi sözkonusu değildir. Bunun yerine Türkiye'nin bu üçüncü ülkelerle tek tek paralel anlaşmalar yapması gerekecektir. Ancak Topluluğun anlaşma sürecinde diğer ülkelere empoze edebildiği hususların Türkiye tarafından bu ülkelere kabul ettirilmesi güç olacağı gibi bu ülkelerin de Türkiye'den ek tavizler istemesi gündeme gelecektir. Türkiye'nin Avrupa Birliğinin sayıları 300'ü bulan komisyonlarına katılamaması hem karar alma sürecinin dışında kalmamıza; hem de gelişmeleri izleme olanağımızın sınırlı olmasına yol açacaktır.

Avrupa Birliğinin üçüncü ülkelerle yaptığı tercihli ticaret anlaşmalarının mevzuatımıza yansıtılmaması bu üçüncü ülkelerle yapılacak ticaretin, düşük gümrük tarifeleri nedeniyle Topluluk üzerinden gerçekleşmesi ile de sonuçlanabilecektir.

Yukarıda belirtildiği üzere, Topluluğun 1985 yılından sonra bütünleşme konusunda sağladığı gelişmeler, Türkiye'nin tam üyelik konusunda kat etmesi

gereken yolun uzamasına yol açmıştır. Özellikle Türk ekonomisindeki yüksek oranlı kronik kamu açıkları ve enflasyon ile işsizliğin, Topluluğun bu konularda belirlediği yüksek normlar da gözönüne alındığında, tam üyeliğe kabulü durumunda Türkiye'nin Avrupa Birliği ile bütünleşmesini önleyeceğinden söz konusu hususlarda düzeltmeler gerçekleştirilmesi gerekir.

* GATT çerçevesinde Avrupa Birliğinin gümrük tarifeleri ve tarife dışı engellerde yapacağı indirimler de Türkiye'nin Topluluk pazarlarındaki avantajlarını üçüncü ülkeler lehine azaltmaktadır.

Türkiye ile Avrupa Birliğinin ithalatta korumayı farklı yollardan yapması da sorunlara yol açmaktadır. Gümrük tarifesi ortalaması, daha önce de belirttiğimiz üzere, çok düşük olan Avrupa Birliği korumayı kotalar, ithalat kontrolleri, lisans gibi tarife dışı önlemler aracılığıyla yapmaktadır. Buna karşılık Türkiye korumayı hemen tamamen tarifeler yoluyla yapmaktadır. Bu husus aynı zamanda iki tarafın tarife hadleri arasındaki ciddi farkın nedenini de açıklamaktadır.

Koruma uygulamasındaki farklı yöntemlerin yarattığı sorunlarla ilgili olarak iki örnek verelim. Bunlardan birincisi; bundan sonraki bölümde daha ayrıntılı ele alınacak olan GATT'ın tekstil ve konfeksiyonla ilgili anlaşması olan MFA (Multi Fibre Arrangement = Çok Elyaflılar Anlaşması) ile ilgili sorundur. 15 Aralık 1993 tarihinde sonuçlanan GATT Uruguay Round görüşmeleri ile GATT ilkelerine aykırı olarak ikili anlaşmalar yoluyla gönüllü kota uygulamasına olanak sağlayan bu Anlaşmanın 2005 yılına kadar tümüyle kalkması öngörülmüştür. Uruguay Round Tekstil ve Konfeksiyon Anlaşması muhtemelen 1 Temmuz 1995 tarihinde yürürlüğe girecek olup; bu tarihten sonra tekstil ve konfeksiyonda ikili anlaşma yoluyla kota uygulamasına gidilmesi olanağı ortadan kalkmaktadır. Tekstil ve konfeksiyonda da tarifeleri düşük olan Topluluk 50 kadar ülkeyle daha önceki tarihlerde yaptığı anlaşmalarla gönüllü kota uygulamasını sürdürmektedir. Gümrük birliği çerçevesinde tarife hadlerini Avrupa Birliği düzeyine çekecek olan Türkiye'nin bu gönüllü kota anlaşmalarını yapması gerekmektedir. Ancak bu konudaki güçlük önümüzdeki sürenin kısalığıdır. Bu ülkelerden yalnızca şu anda ticaretimiz bulunanlarla bu tür anlaşmalar yapılması düşünülebilirse de Avrupa Birliği ile gümrük birliğine gidildiğinde, bugüne kadar ticaretimiz az olan veya hiç olmayan ülkelerden ithalatın patlamalar göstermesi olasılığı nedeniyle doğru çözüm sözkonusu tüm ülkelerle anlaşma yapmaktır. Aksi halde, özellikle Avrupa Birliği pazarına girebilmek üzere korumasız kalacak Türkiye'nin üçüncü ülkeler tarafından kullanılması gündeme gelebilecektir. Bunun yanında sanayimiz için de büyük önemi bulunan tekstil ve konfeksiyon sektörünün büyük zararlara uğraması söz konusu olabilir. (Oysa tekstil ve konfeksiyonun Türkiye'nin gümrük birliğinde en kârlı olabilecek sektörleri olarak değerlendirildiğini hatırlamakta yarar var). Böyle bir gelişmenin Avrupa Birliği için de koruma sisteminin zaafa uğraması gibi bir sonucu olacaktır.

İthalatta koruma sistemi farkının yaratacağı bir diğer sorun ticarette teknik engellerin kullanımında ortaya çıkacaktır. Gümrük birliğine geçildiğinde. Topluluğun düşük tarife düzeyinin sonucu olarak başta otomotiv olmak üzere pek çok sınai sektörde Topluluğun uyguladığı teknik standart koşullarının getirilmesi gerekecektir.

** GATT'ın Türkiye Topluluk ilişkilerine etkisi daha ayrıntılı olarak bundan sonraki bölümde incelenecektir.*

Belli teknik standartların altında kalan malın Türkiye'ye sokulması yasaklanarak, düşük kaliteli malların Türkiye'ye ithali engellenebilir. Burada sorun, ithal mal için istenen teknik standartın, yerli üreticiden de istenmesi gereğinden doğacaktır. Avrupa Birliği Hakkında Genel Bilgi verdiğimiz I. Bölümde belirttiğimiz üzere GATT'ın en önemli ilkelerinden biri "National Treatment" Ulusal Muamele ilkesinin gereği olarak, ithal mallarda yerli mallara göre daha yüksek standart istenmesi olanaksızdır. Bu sorunun aşılabilmesi ancak yerli üretimin kalitesinin yükseltilmesi ile olabilir. Bu da pek çok sektörde önemli yeni yatırımları ve stratejileri gerektirmektedir. Son ekonomik kriz öncesinde otomobil sektörü 2000 yılına kadar kaliteyi yükseltmek ve optimum üretim düzeyine ulaşabilmek üzere yatırımlara girişmiştir, ancak bunalımdan bu yatırımların da etkilenmesi mümkündür.

Yukarıda belirttiğimiz hususlardan anlaşılacağı üzere, gümrüklerimizde koruma önlemlerinin yön değiştirmesi ile yeni yapılanmalar gerekecek, görevlilerin eğitimi söz konusu olacaktır. Ancak bugün 10.000 sayfaya ulaşan Topluluk Mevzuatının taranarak yapılması gerekecek yasal düzenlemelerin belirlenmesi konusunda da istenen ilerleme sağlanamamıştır. İlgili kurumlar gümrük birliğinin kendilerine ne gibi yükümlülükler getireceği konusunda da yeterli bilgiye sahip değildir. Bunda Avrupa Birliği ile ilgili konularda yetişmiş, dil bilen, aynı zamanda Türkiye'deki uygulamaları bilen eleman sayısındaki yetersizlik rol oynamaktadır. Portekiz'in Topluluğa üyelik öncesinde 15.000 memurunu münhasıran Topluluk konularında eğitime tabi tutarak, bu alanda görevlendirmesi gözönüne alındığında, Türkiye'nin bu konuda neler yapması gerektiği görülecektir.

Gümrük birliğinin gerçekleşmesi için önümüzde, bir yıl kadar süre kalmasına karşılık halen Avrupa Birliği ile ilgili koordinasyon konularında sorunlar sürmektedir.

Bugün hepsinin de koordinasyonla ilgili görevleri bulunan, Dışişleri Bakanlığı, Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı , DPT ve Başbakanlık bünyesinde bu konuda oluşturulması düşünülen Müsteşarlık olmak üzere dört birim bulunmaktadır ve bunlar arasında Avrupa Birliği ile ilişkiler konusundaki görüş farklılıkları yanında, yetki alanında da sorunlar vardır.

Avrupa Birliği kaynaklarından yararlanma konusunda daha önce de belirttiğimiz gibi politik nedenlerle Mali Protokollerin işlerliği son bulmuş, Türkiye'ye 600 milyon ECU tutarında yardım öngören 4. Mali Protokol de, 1981 yılından bu yana dondurulmuştur. Topluluk tarafı bu mali yardımın serbest bırakılabileceğini ancak bundan böyle başka bir yardımın beklenmemesi gerektiğini söylemektedir. Bu durumda Türkiye'nin Avrupa Kalkınma Bankasından proje kredisi alma olanağı dışında herhangi bir Topluluk mali kaynağından yararlanma olanağı görülmemektedir. Ancak Türkiye'de kuruluşların proje hazırlama konusundaki yetersizlikleri nedeniyle bu kredi olanağının büyük bir bölümünden de yararlanılamayacağı düşünülebilir.

Topluluk ekonomisinin yakından incelenmesi de Avrupa Birliğinin Türkiye'nin tam üyeliği konusundaki isteksizliğinin bir nedenini açıklayabilir. Özellikle 1999 yılına kadar belirlenen iddialı hedeflere karşılık Avrupa Birli-

ğinin ekonomik performansının başarılı olduğu söylenemez. Ekonomik durgunluk, artan işsizlik ve büyüyen kamu borçları Topluluğa üye ülkelerin bütünleşme çabalarını engellerken, bütünleşmedeki yetersizlikler de başarılı ekonomik politikalar uygulanması olanağını ortadan kaldırmaktadır.

Avrupa Birliğinin 1994 yılı kalkınma hızının % 1.3, 1995 kalkınma hızının da % 2.1 olması bekleniyor. * Oysa Avrupa Birliği işsizliğin artış hızını durdurabilmek için % 5 ila % 6 oranında bir kalkınma hızına gerek duymaktadır. ** Avrupa Komisyonu Başkanı Jacgues Delors'un önümüzdeki 5 yıl içinde işsizlik oranının % 12'den % 6'ya indirilmesi çağrısında bulunduğu da gözönüne alınırsa.*** Avrupa Birliğinin içinde bulunduğu durum daha açık görülecektir. ABD gibi ülkelere göre güçlü sendikal örgütlenme ve sosyal hakların bulunduğu Avrupa Birliği üyesi ülkelerde işsizliğin ekonomik yükü daha da fazla olmaktadır.

Önümüzdeki on yıl içinde oto yan sanayilerinde 400.000 işçinin işten çıkartılması sözkonusudur. Her ne kadar son zamanlarda ekonomide bir gelişme eğilimi varsa da bunun daha çok firmaların yeniden yapılanması yoluyla iş gücü tasarrufu sağlanması ve işçi maliyetlerinin düşürülmesinden kaynaklanması işsizlik sorununun önemini azaltmamaktadır.

IV) GATT URUGUAY ROUND MÜZAKERELERİ VE TÜRKİYE AVRUPA BİRLİĞİ İLİŞKİLERİNE ETKİLERİ.

Çalışmamızın I. Bölümünde, kısaca iki temel ilkesi ve gümrük birliği konusundaki XXIV. maddesinin içeriği ile ilgili olarak sözünü ettiğimiz GATT'ın 15 Aralık 1993 tarihinde sona eren Uruguay Round müzakerelerinin sonuçlarının Türkiye ile Avrupa Birliği ilişkilerine etkisinin topluca bu bölümde tartışılmasına çalışılacaktır.

1948 yılından bu yana, uluslararası rekabeti bozan ticari engellerin azaltılması konularındaki müzakerelere esas oluşturan GATT (Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması) "Round" adı verilen dönemsel çok taraflı ticaret müzakerelerinden "Uruguay Round" olarak adlandırılan sekizincisini 1993 yılı Aralık ayında tamamlamıştır. Bu müzakereler sonucu uluslararası ticaretle ilgili olarak yapılan anlaşma ve alınan kararların Türkiye Avrupa Birliği ilişkileri bakımından çeşitli açılardan önemli sonuçları olacaktır. Bunları önce kısa başlıklar halinde belirterek daha sonra ayrıntılı olarak inceleyelim. Önce kısa başlıklarla GATT Uruguay Round'un başlıca etkilerini sıralayalım:

1) GATT'ın daha önce de sözünü ettiğimiz, gümrük birliği ile ilgili XXIV. maddesinde yapılan değişikliklerin muhtemel etkileri;

2) Uruguay Round sonunda Türkiye ve Avrupa Birliğinin üçüncü ülkelere karşı ortaya çıkacak yükümlülüklerinin muhtemel etkileri;

---

* *Business WEEK 2 Mayıs 1994*

** *Business WEEK 1 Kasım 1993*

*** *Business WEEK 15 Kasım 1993*

3) Türkiye'nin Avrupa Birliğine karşı yükümlülüklerinin Uruguay Round sonucundaki genel yükümlülüklerimizle bağı.

1) GATT'IN XXIV. MADDESİNDE YAPILAN DEĞİŞİKLİKLER

Çalışmamızın I. Bölümünde de belirttiğimiz üzere, gümrük birlikleri En Çok Kayrılan Ülke (MFN) ilkesinin istisnasını oluşturduklarından GATT'da ayrı bir maddede düzenlemeye tabi tutulmuştur. Günümüzde gümrük birliğinin uluslararası ticarette, en çok da Avrupa Birliği nedeniyle giderek artan ölçülerde gündeme gelmesi GATT'ı bu konuda daha sıkı kurallar getirmeye zorlamıştır.

Daha önceleri XXIV-C maddesine göre gümrük birliğinin "makul bir süre" içinde gerçekleştirilmesi gerektiği belirtilirken, Uruguay Round sonucunda, yapılan değişiklikle, makul süre ifadesinin yerini kesin bir sınır olarak «10 yıl içinde» ifadesi almıştır. 10 yıllık sürenin yetersiz kalması durumunda birliğe taraf ülkelerin GATT Mal Ticareti Konseyine giderek, konuya ilişkin tüm gerekçelerini açıklamak yoluyla ek süre istemeleri gerekecektir.

Gümrük birliğinin koşullarında yapılacak bir değişikliğin de, yeni düzenlemeye göre, GATT Mal Ticareti Konseyinden izin alınmak suretiyle olabileceği hükme bağlanmıştır.

Yukarıda yer alan yeni düzenlemelerin Türkiye'yi zor durumda bırakabileceği düşünülebilir. Öncelikle Türkiye'nin gümrük birliğini 22 yıllık bir süre içinde gerçekleştiriyor olması ve gümrük birliğini bu sürenin sonu olan 1995 yılında da gerçekleştirememesi durumu GATT'tan bu konuda ek süre talep etmesini gündeme getirecektir. Böyle bir ek sürenin GATT tarafından kabul edilmeyeceğini düşünmenin pek yanlış olmayacağı kanısındayız. Ayrıca gümrük birliğinin belirli sektörler itibariyle ertelenmesinin de yeni düzenlemeler çerçevesinde GATT'dan izin alınmasını gerektirmesi nedeniyle oldukça güç olacağı açıktır.

2) URUGUAY ROUND SONUNDA TÜRKİYE VE AVRUPA BİRLİĞİNİN ORTAYA ÇIKACAK YENİ YÜKÜMLÜLÜKLERİNİN MUHTEMEL ETKİLERİ.

1986 yılında başlayan ve 1993 yılı sonunda tamamlanan Uruguay Round müzakereleri bir yandan akit tarafların gümrük tarifelerini düşürerek konsolide etmeleri yani GATT'a bildirilen oranların üstüne çıkmayacaklarını taahhüt etmeleri; bir yandan da günümüzde uygulanması giderek artan ve çeşitlenen tarife dışı engellerin kaldırılması, azaltılması veya tarifeye çevrilmesini gerektirmektedir. Ayrıca daha önce GATT disiplininin dışında kalmakla birlikte dünya ticaretinde önemli yeri ve etkisi bulunan, bir bütün olarak tarım sektörü, hizmetler, patent, marka, telif hakları gibi hakları kapsayan fikri mülkiyet hakları gibi hususlarda da düzenlemeler yapılmıştır.

Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin çatışan çıkarlarının ifade edildiği bir platform niteliğine dönüşen müzakerelerde; gelişmekte olan ülkeler başta tarım olmak üzere tarife indirimleri yapılması, gelişmiş ülkelerin ikili müza-

kereler yoluyla dayattıkları tekstil ve konfeksiyon kotalarının dayanağı olan MFA'in kaldırılması, gelişmiş ülkelerce teknik engellerin korumacılık amacıyla kullanılmasının önlenmesi konularına ağırlık verirken; gelişmiş ülkeler, anti-damping, sahte mallar ve fikri mülkiyet hakları konularında gelişmekte olan ülkelere baskıda bulunmuşlardır. Hatta nihai metne alınmamakla birlikte Marakeş'te yayınlanan Bakanlar Bildirisine konulan bir cümle ile bazı ülke delegasyonlarının, ticaret sistemi ile uluslararası kabül görmüş işçi standartları arasındaki ilişkinin araştırılması talebi ifade olunmuştur. Yani sendikalaşmayı, iş güvenliği ile ilgili yasal düzenlemeleri yapmayan ülkelerin (özellikle bazı uzakdoğu ülkeleri) diğer ülkelere göre üretim maliyetlerinde avantajlar elde ettiği, bu hususun da GATT konuları arasına girmesi gerektiği görüşü ifade edilmiştir.

Uruguay Round müzakerelerinin en önemli sonuçlarından biri de muhtemelen 1.1.1995 tarihinden itibaren GATT'ın yerini WTO (Dünya Ticaret Örgütü) nün almasıdır. Ancak WTO'ya üye olmak isteyen ülkelerin Uruguay Round sonunda imzalanan tüm anlaşmaları bir paket olarak kabul etmeleri zorunluğu getirilmiştir. Oysa geçmişte ülkeler çıkarlarına uymayan anlaşmalara taraf olmayabiliyorlardı.

Uruguay Round müzakereleri sonucunda ortaya çıkan anlaşmalardan başlıcaları şunlardır:

a) Dünya Ticaret Örgütünü Kuran Anlaşma
b) Tarım Anlaşması
c) Tekstil ve Konfeksiyon Anlaşması
d) Anti-Damping Anlaşması
e) Sübvansiyonlar ve Telafi Edici Vergiler Anlaşması
f) Koruma Tedbirleri Anlaşması
g) Hizmet Ticareti Genel Anlaşması
h) Ticaret ile Bağlantılı Fikri Mülkiyet Hakları Anlaşması
i) Ticarette Teknik Engeller Anlaşması

GATT akit tarafları sınai ürünlerde yapacakları tarife indirimlerine ilişkin listelerini hazırlayarak tarifelerini konsolide etmişlerdir. İlaçlar, tıbbi aletler, inşaat araçları, çelik, tarımsal aletler, bira, brendi, viski, kağıt, mobilya ve oyuncakta, sıfıra sıfır (zero to zero) yaklaşımı ile tarifeler sıfırlanmıştır. Yani bir ülke bu sektörlerde kendisine karşı sıfır tarife uygulayan ülkelere sıfır tarife uygulayacaktır. Diğer ürünlerde ise 5 yıl içinde eşit oranlarda yapılacak indirimlerle gümrük tarifeleri yaklaşık % 40 oranında azaltılacaktır. İlaç gibi ürünlerde tarifeler Anlaşmanın yürürlüğe gireceği 1 Temmuz 1995 tarihinde kalkarken hassas sektörlerde indirim 10 yıllık bir süreye yayılacaktır.

Türkiye de XXXVII sayılı Taviz Listesini yeni taahhütlerine göre yeniden düzenlemiştir. Taahhütlerimiz Topluluğun Ortak Gümrük Tarifesine (OGT) uyum nedeniyle üstlendiğimiz yükümlülükler gözönüne alınarak hazırlanmıştır. Genelde 1.1.1992 tarihinde yürürlüğe giren OGT uyumunun yansımaları esas alınmıştır. XXXVII sayılı Taviz Listesinde ortalama % 29 oranında indirim teklifinde bulunarak, ortalama % 28 oranındaki tarife oranının 1 Ocak 1999 tarihinde % 19 olması taahhüt edilmiştir.

Tarım Anlaşması ile gelişmiş ve gelişme yolundaki ülkeler için ayrı süre ve oranlarda a) iç desteklerde b) ihracat sübvansiyonlarında, c) tarifelerde azaltmalar yapılacaktır.

Tekstil ve Konfeksiyon Anlaşması ile daha önce çalışmamızda sık sık sözü edilen MFA'ın 2005 yılına kadar aşama aşama kaldırılması hükme bağlanmıştır. Buna göre ülkeler toplam tekstil ve konfeksiyon ithalatlarının % 16'sından MFA tipi kısıtlamaları, yani gönüllü kota uygulamalarını, 1 Temmuz 1995 tarihinden itibaren kaldıracaklardır. Üç yıl sonra ek bir % 17, dört yıl sonra da % 18 oranlarındaki ithalat MFA kısıtlamalarından arındırılacaktır. Böylece ilk yedi yıl içinde toplam ithalatın % 51'i bu tür kısıtlamaların dışında kalacaktır. 1 Temmuz 2005 tarihine kadar da geriye kalan MFA kotaları kaldırılacaktır.

Fikri Mülkiyet Hakları Anlaşmasının 1 Temmuz 1995 tarihinde yürürlüğe girmesinden sonra tüm ülkeler Anlaşmanın uygulanmasına 1 yıl içinde geçeceklerdir. Gelişme yolundaki ülkeler için bu süreye dört yıl eklenecektir. Ek süre ilaç ve tarımsal ürünlerle ilgili olarak dokuz yıldır.

Tercüme, çoğaltma, icra, radyo ve TV'de yayınlanma, uyarlama ve düzenleme ile kiralamayı da kapsamına alan telif hakları için belirlenen koruma süresi müellifin yaşam süresi artı 50 yıl olarak saptanmıştır.

Genel hatları ve bazı önemli düzenlemelerini yukarıda açıkladığımız GATT Uruguay Round müzakerelerinin sonuçlarını topluca değerlendirdiğimizde, tarife ve tarife dışı engellerde ortaya çıkacak indirimlerin Topluluk pazarında ülkemizin rekabet olanaklarını diğer üçüncü ülkelere göre azaltacağı anlaşılmaktadır.* Diğer yandan Türkiye'nin GATT'a taahhütlerini çok büyük ölçüde Toplulukla yapacağı gümrük birliğinde yerine getirmek durumunda olduğu yükümlülüklerini esas alarak hazırladığı gözönüne alındığında, aslında Toplulukla gümrük birliği gündemde olmasa da bu yükümlülüklerin önemli bir bölümünü, bu sefer GATT nedeniyle yerine getirmek durumunda olacağımız açıktır. Anti - damping, telif hakları konularındaki düzenlemelere uyulması da bu çerçevede düşünülmelidir.

Burada üzerinde durulması gereken bir husus, GATT müzakerelerinde gelişme yolundaki ülke (GYÜ) olarak nitelenen Türkiye'nin bu niteliğini kaybedip kaybetmeyeceği hususudur. Hukuki olarak Türkiye bu konumunu kaybetmese bile gümrük birliği çerçevesinde OGT'ne uyum sırasında Avrupa Birliğinin GATT nedeniyle yapacağı indirim ve diğer düzenlemelere uyum sağlamak zorunda kalacağından, en azından tarife indirimleri açısından uygulamada GYÜ niteliğini kaybedilmesi kaçınılmaz görünmektedir.

** Örneğin Topluluğun sınai ürünlerdeki ağırlıklı ortalama tarifesi % 6.8'den % 37 oranında azalarak % 4.1'e düşecektir. (Kaynak: Europe Dergisi 11 Haziran 1994 Döküman No: 1888 sf. 4*

V. SONUÇ

Çalışmamızda buraya kadar anlatılanları özetleyecek olursak;

1) Türkiye'nin Avrupa Birliğine tam üyeliğinin gerek Avrupa Birliğinin gerekse Türkiye'nin mevcut durumları karşısında kısa dönemde mümkün olmayacağı;

2) Halen tarife ortalamamızın Avrupa Birliğininkine oranla yüksek olması ve Avrupa Birliğinin GATT hükümleri çerçevesinde 1995 yılı içinde yapacağı indirimler de gözönüne alındığında, gümrük birliğinin 1995 yılı sonuna kadar gerçekleşmesinde güçlüklerle karşılaşılmasının muhtemel olduğu;

3) 1995 yılında gerçekleşmesi gereken gümrük birliğinin daha sonraki yıllara ertelenmesinin de gerek GATT hükümleri gerekse Avrupa Birliğinin karşısında yeni sorunlara yol açmasının kaçınılmaz olduğu;

4) Türkiye'nin bazı istisnalar dışında hemen tüm sanayi ürünleri ile tarım ürünlerinin önemli bir bölümünde kendisine karşı gümrük tarifelerini kaldırmış olan Avrupa Birliği karşısında, tüm dış ticaretinin yaklaşık yarısını Avrupa Birliği ile yaptığı da gözönüne alınırsa, en azından gümrük birliği kurulmasından vazgeçemeyeceği, giderek erozyona uğramış olsa da tavizli pozisyonlarını terkedemeyeceği; hususları ortaya çıkmıştır.

Bundan böyle yapılması gereken çalışmaları şu şekilde sıralayabiliriz:

1- Gümrük birliğinin en azından GATT tarafından makul olarak görülebilecek şekilde 1995 yılı sonunda gerçekleştirilmesi;

2- Tam üyeliğe ve gümrük birliğine girişi hazırlayacak ve kolaylaştıracak yasal düzenlemelerin bir an önce tamamlanması, gerekli ekonomik politikaların uygulanmasına geçilmesi, özel sektörün de yapısını gümrük birliğine hazırlayacak çalışmalar yapması;

3- En azından belli başlı bakanlık ve kuruluşlar bünyesinde yabancı dil bilen, kuruluşlarının görevleri konusunda uygulamaya dayanan deney ve birikimi olan personelin konuyla ilgili hususlarda Topluluk mevzuatı konusunda eğitiminin ve uzmanlaşmasının sağlanması;

4- Devlet ve özel sektörün konulara ilişkin yakın işbirliğine ve bilgi alışverişine girişmesi;

5- GATT'ın tekstil ve konfeksiyon anlaşmasının muhtemelen yürürlüğe gireceği 1 Temmuz 1995 tarihine kadar Avrupa Birliğinin gönüllü kota anlaşması yaptığı ülkelerle aynı yönde anlaşmalar yapılması.

6- İthalatta tarife korumasından, tarife dışı korumaya geçmek üzere gerekli çalışmaların yapılması.

7- Tam üye olmaksızın yapılacak gümrük birliği nedeniyle doğması olası hukuki sorunlara çözüm aranması.